

„Logiky vysvětlení“ a teorie v sociálních vědách

POLn4003, 15.3. 2023

O co se ve vědě (i v diplomce) pokoušíme?

KKV: *The goal is inference*

- Vědecký výzkum je založen na tom, že o světě děláme popisné nebo vysvětlující závěry na základě empirických dat, které máme k dispozici.
- Základem výzkumu je to, že jak popisný, tak vysvětlující závěr **překračuje** sesbíraná fakta.
- V jedné práci můžeme dělat obojí (popisovat i vysvětlovat).

Popis vs. Explanace

- Popis: „Copak to tady máme?“ „Jaké něco je?“
- Vysvětlení: „Proč nastal/jak vznikl tento případ/situace/stav?“ „Jak to vysvětlit?“

Popis

- „Sběr, organizování, kategorizace (často dříve nepozorovaných) dat o dané oblasti.“
- „Vykresluje se obraz“ (co se stalo, jak se věci dějí, jak vypadá situace, osoba, událost, v jakém vztahu jsou věci a osoby)
- Zjednodušuje se a shrnuje (ve studii orientované na zobecnění).

Kvalita popisu

- **Relevance**- popisujete důležitou věc
- **Novost**- děláte závěr o zatím neznámé části světa

Popisné závěry

- **Zjednodušení často velmi složitých pozorování do jednodušších kategorií**, vytváření typologií, nové koncepty (pokud je zkoumaných případů **více**)
- „Particular facts vs. general knowledge“.
- **Shrnutí detailů událostí** (případů, procesů- pokud je zkoumaných případů **jeden nebo málo**)
- Popisné závěry tedy obvykle **nejsou** to, co přímo pozorujeme, to jen využijeme k tomu, abychom se dozvěděli o **nepozorovatelných** faktech.

Příklad: Typologie euroskepticismu

Popisujeme chování euroskeptických stran, všímáme si, že některé se podobají, vytvoříme typologii euroskeptických stran.

Jde o popis nebo vysvětlení?

Popisné závěry: **systematická** a **nahodilá** složka

- Při popisných závěrech obvykle sledujeme rozdíly ve sledovaném jevu u jednotlivých případů (volební zisk, počet teroristických útoků atd.).
- Snažíme se vždy rozlišit **systematickou** a **náhodnou** složku těchto rozdílů (neboli ptáme se, zda před sebou máme typické situace nebo „ulítlé případy“, co se bude v čase – někdy prostoru- opakovat a co je nahodilé a spojené s konkrétním pozorováním).
- Často obtížné rozlišit, co je systematická složka a co náhodná.

Příklad 1

- Chceme popsat, jak je kde **silná strana ODS** a pozorujeme výsledky senátních voleb. Zjistíme, že dlouhodobě nejlepší má v Teplicích, Plzni.
- Systematická složka: sociodemografické faktory, „mentalita“,
- Náhodná složka: kandidáti, jejich soupeři, kampaň a další

Příklad 2

- Všimáme si, když procházíme volební data, že v prezidentských volbách 2023 **přestávají „Sudety“ hlasovat jednotně**, výsledky v jednotlivých částech se liší
- Uděláme popisný závěr (překračující data) ve smyslu „fragmentace někdejších Sudet z hlediska volebního chování“
- Jenže co když za výsledkem stojí lyžaři s voličskými průkazy? Co když si kvůli žádnému kandidátovi nebude už nikdy vyřizovat tolik lidí volební průkaz a vidíme „ulítlý případ“?
- **„Signál a šum“**

Kritéria pro hodnocení deskriptivní inference

- **Nevychýlenost závěrů** (vyhnutí se systematické chybě při opakovaném odhadu- **statistická** vs. **substantivní** vychýlenost- KKV: britské volby, výsledek ve volbách nerovná se automaticky podpora stran, Česko podpora vlády nerovná se automaticky součet podpory vládních stran)
- **Efektivita pozorování** (souvisí s mírou variability v datech, čím větší, tím horší. Snažíme se buďto o intenzivní studium mála případů (důležitý je způsob studia i jejich výběr) nebo naopak co nejvíce případů. Někdy je lepší první možnost, někdy druhá. Cíl je zmenšit vliv náhodných faktorů, zvyšujících variabilitu, měřit signál, odstínit šum).

Je popis méně hodnotný než vysvětlení?

- Popis může existovat bez vysvětlení, vysvětlení bez popisu nikoliv
- Dobrý popis **navádí** k vysvětlení: př. ODS je silná v českých obvodech, se starší, bohatší populací (popis) je to tak, že věk, příjem a geografie obecně ovlivňují podporu ODS a proč (vysvětlení, prověříme na více případech)?

Co je ještě popis: Chytilek-Eibl 2011

Otázka: Jaká je dimenzionální struktura témat v českém politickém prostoru?

Zkoumalo se: prostřednictvím panelu expertů

Odpověď: Můžeme provést dimenzionální redukci na zhruba čtyři dimenze, zdaleka nejsilnější je „ekonomická + vztah k minulému režimu“

Jde o popis: nevysvětlujeme, proč zrovna čtyři dimenze ani proč je jejich podoba taková, jaká je, ani proč je ekonomická dimenze nejsilnější.

Co už je vysvětlení (Chytilek-Eibl)

- Výzkumná otázka: jak (jakou nezávislou proměnnou) vysvětlit, o kterých stranách mluví experti (politologové) jako o pravicových či levicových (co ovlivňuje umístění strany na ose pravice-levice v jejich myslích?)
- Klíčová vysvětlující proměnná: pozice strany v ekonomických otázkách

Explanace

- Zajímá nás vysvětlení toho, proč to, co pozorujeme, nabývá různých hodnot: „něco to způsobuje“
- „Něco“ = rozdíl mezi hodnotami nezávislé proměnné
- Rozdíl mezi hodnotami naší závislé proměnné, pokud sledovaná nezávislá proměnná nabude různých hodnot, se nazývá **kauzální efekt**.
- Kauzální efekt je příkladem explanace, kde nás zajímá velikost příčinného efektu (jak moc nezávislá proměnná ovlivňuje závislou).

Podmínky kauzality

Abychom mohli mezi dvěma proměnnými konstatovat kauzální vztah (nezávislá proměnná X ovlivňuje závislou Y):

1. Musí existovat věrohodný mechanismus, který spojuje X a Y .
2. Musíme si být jisti, že to není naopak a Y neovlivňuje X .
3. Mění se Y s tím, jak se mění X (kovariance).
4. Neexistuje nějaká proměnná Z (resp. Více proměnných), která zároveň ovlivňuje X a Y .

Příklad (KKV)

- Zkoumáme, jaký vliv na spokojenost s politikou má forma vlády (**prezidentská x parlamentní**).
- Čistý kauzální efekt z parlamentní formy vlády v jedné zemi by byl rozdíl mezi spokojeností s politikou v parlamentarismu a spokojeností v prezidencialismu, **pokud by bylo ostatní všechno stejné = NELZE**

Jak si pomáháme

- **Průměrný kauzální efekt** (více pozorování, odfiltrovává náhodnou složku)
- **Maximální a minimální kauzální efekt** (zajímá nás rozptyl výsledků, chceme například řešení s nejméně špatným nejhorším výsledkem)

Příklady průměrných kauzálních efektů

- „S každými investovanými sto dolary získává kandidát v obvodu 3 hlasy navíc.“
- „Pokud se v TRS zvýší rozdíl mezi kandidáty po prvním kole o jedno procento, investují do kampaně o 300 dolarů méně.“

Příklad rozptylu kauzálního efektu

- Předchozí výkon politického úřadu, o který kandidát usiluje (incumbency) má z hlediska hlasů nejvyšší efekt... a nejnižší efekt ....

Alternativní přístupy ke kauzalitě

- Klíčové není změřit velikost efektu, ale objasnit **kauzální mechanismus** (process tracing, hluboká případová studie), nezabývá nás ale nutností změřit kauzální efekt.
- **Vícenásobná kauzalita** (snažíme se najít všechny nezávislé proměnné, které způsobují změny v závislé proměnné a popsat vztahy mezi nimi- strategie pro diplomky s malým i velkým N)
- **Nutné a postačující podmínky (málo případů, viz např. disertace Kouba 2011)**

Nutné podmínky

„Svoboda (X) je nutnou podmínkou demokracie (Y)“

	X=0	X=1
Y=0	Nezajímá nás	Nezajímá nás
Y=1	Vyvracející případy	Zde by měly být případy

Postačující podmínky

„Svoboda (X) je postačující podmínkou demokracie (Y)“

	X=0	X=1
Y=0	Nezajímá nás	Vyvracející případy
Y=1	Nezajímá nás	Zde by měly být případy

Nutné a postačující podmínky

- „Svoboda (X) je nutnou a zároveň postačující podmínkou demokracie (Y)“

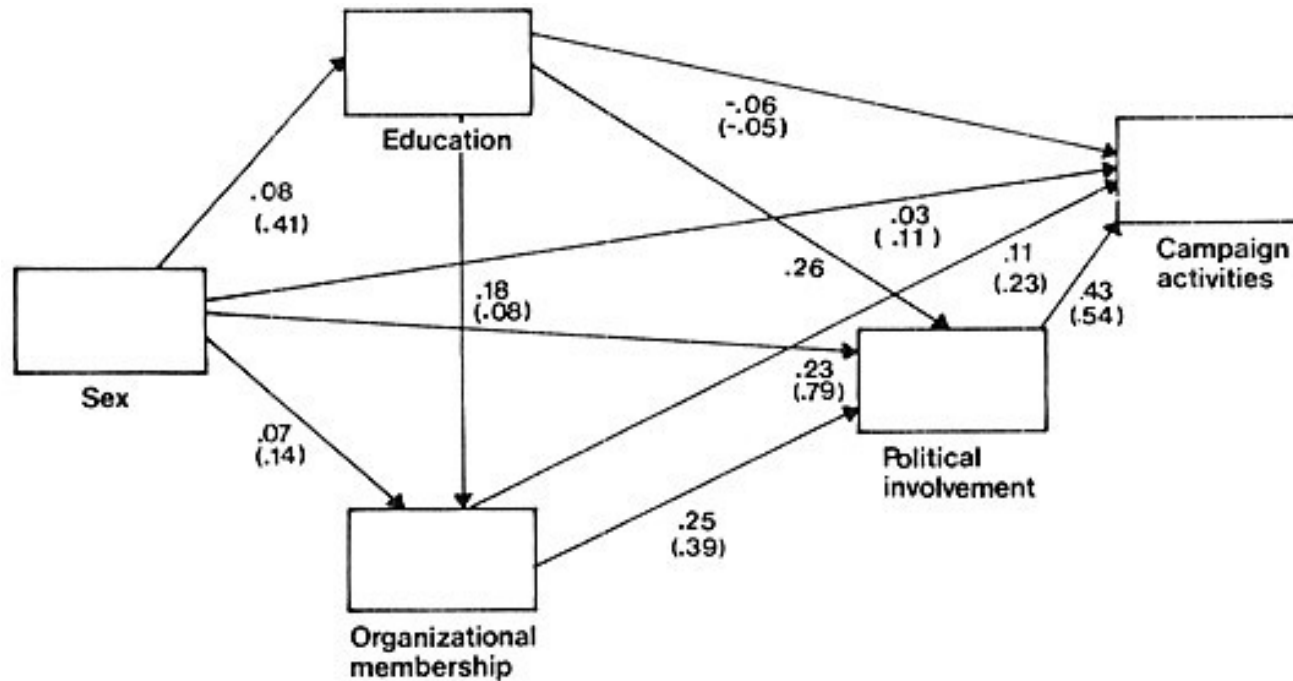
	X=0	X=1
Y=0	Zde by měly být případy	Vyvracející případy
Y=1	Vyvracející případy	Zde by měly být případy

Př. Skocpol: The Causes of Social Revolutions (1979)

- T. Skocpol provádí hluboce porozumívací studii Francie (VFR), Ruska (ŘR) a Číny (cca 1910-1960) a snaží se vysvětlit rozsáhlé sociální změny (vznik a zánik sociálních tříd). Dá se vysvětlit **dvěma nutnými a dohromady postačujícími strukturálními podmínkami**- krizí a kolapsem státní moci a rolnickými rebeliemi v důsledku třídního napětí.

Klíčový postup v explanačním výzkumu- kontrola alternativních vysvětlení

Kauzalita často složitá (příklad: skandinávská kvantitativní studie o vztahu pohlaví a politické participace). Pomáhají nám **regresní modely a statistické programy**.

Příklady komplikovaných kauzálních vztahů

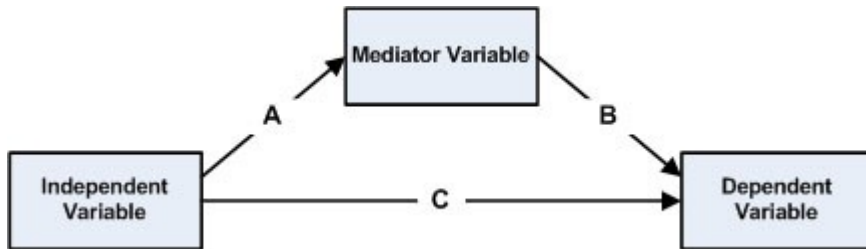

FIGURE 3-1

Arrow Diagram of Adequacy of Medical Insurance and Voter Turnout Examples

